

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 14, Issue: 1, February 2022

www.historystudies.net

İHSAİYAT MECMUASI 1925-1926 ve 1926-1927 DERS YILI İSTATİSTİKLERİNE GÖRE İZMİR'DEKİ TÜRK ÖZEL OKULLARI

Turkish Private Schools in İzmir According to the Statistics of 1925-1926 and 1926-1927 Academic Years as Provided by the Magazine of Statistics

Dr. Öğrt. Üyesi Tekin İdem

Batman Üniversitesi

tekin.idem@batman.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6374-9762

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 17.10.2022
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 22.02.2022
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1075

Atf – Citation:

Tekin İdem, "İhsaiyat Mecmuası 1925-1926 ve 1926-1927 Ders Yılı İstatistiklerine Göre İzmir'deki Türk Özel Okulları", *History Studies*, 14/1, Şubat 2022, s. 133-157.

İHSAYAT MECMUASI 1925-1926 ve 1926-1927 DERS YILI İSTATİSTİKLERİNE GÖRE İZMİR'DEKİ TÜRK ÖZEL OKULLARI

Turkish Private Schools in İzmir According to the Statistics of 1925-1926 and 1926-1927 Academic Years as Provided by the Magazine of Statistics

Dr. Öğrt. Üyesi Tekin İdem

Öz

Osmanlı eğitiminin modernleşmesi döneminde devletin kendi açtığı okulların yanında özel teşebbüslere de yer verilmiştir. Bu çerçevede İstanbul, İzmir, Bursa gibi şehirlerde varlıklı ve eğitim konusuna önem kişiler tarafından özellikle ilk ve orta okullar açılmaya başlanmıştır. Bu okullar halk tarafından rağbet görmüştür. Bu şehirler arasında İzmir'de açılmış olan pek çok okul eğitim tarihimize yerini almıştır. İzmir'in ilk Türk özel okulu 1886 yılında faaliyete geçen Mekteb-i Terakki'dir. Mevcut okullar çeşitli sebeplerden ötürü Cumhuriyet dönemine gelememekle beraber bazıları yeni dönemde de devam edebilmiştir. Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası istatistiklerine göre İzmir'de Ravza-i İrfan, Darül'l-İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye adlı özel okulların Cumhuriyet sonrasında da eğitim faaliyetine devam ettiğini belirtmektedir.

Bu çalışmanın amacı 1925-1926 ve 1926-1927 yıllarında İhsaiyat Mecmuası istatistiklerine göre İzmir'deki bu dört okulun kısa tarihçeleri, okulların genel özellikleri, ruhsat ve bina bilgileri, kütüphane ve demirbaş bilgileri, öğretmenlerin sayısı, nitelikleri, aldıkları maaşlar, okuldaki öğrencilerin durumu, okulun gelir ve giderlerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Türk Özel Okulları, İhsaiyat Mecmuası, Eğitim.

Abstract

During the modernization of Ottoman education, in addition to the schools opened by the state itself, private enterprises were also included. Within this framework, primary and secondary schools have started to be opened in cities such as in İstanbul, İzmir and Bursa by wealthy individuals who keep education in high regard. These schools have been popular among the public. In İzmir, which is one of these cities, many schools opened have taken their place in our educational history. İzmir's first Turkish private school was Mekteb-i Terakki, which was established in 1886. Existing schools, for various reasons, did not make it to the Republican period, but some were able to survive. According to the statistics of Magazine of Statistics of the Board of Education, Ravza-i İrfan, Darül'l-İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye private schools in İzmir continued their education activities after the Republic was established.

The aim of this study is to reveal the short history of the four aforementioned schools in İzmir, their general characteristics, license and building information, libraries and fixtures, number of teachers, their qualifications, salaries they receive, the status of the students in these schools and the income and expense status of the schools, for the academic years of 1925-1926 and 1926-1927 according to the statistics obtained from The Magazine of Statistics of the Board of Education.

Keywords: İzmir, Turkish Private Schools, Magazine of Statistics, Education.

Giriş

Klasik Osmanlı eğitim sisteminde yüksek öğretim veren medreseler, bürokrasi kadrolarını yetiştiren Enderun, ilkokul seviyesindeki sıbyan mektepleri, mesleki eğitim veren loncalar, manevi eğitim yanında musikişinas, şair, mutasavvıf gibi tipolojilerin yetiştiği tekkeler mevcuttu. Bunun Osmanlı gayrimüslimlerindeki muadili olarak ise ilkokul düzeyindeki kilise ve havra mektepleri; piskopos, papaz, keşiş, vartabet, haham gibi din adamlarını yetiştiren patrikhaneler ve manastırlar bulunuyordu. Öte yandan Ortodoks Kilisesi'ne mahsus olan Fener Rum Mektebi de İstanbul'un fethinden itibaren faaliyetliydi.¹

Eğitimin bir kamu hizmeti olarak görülmesi ve devlet eliyle organize edilmesi fikri Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkmıştır. Kurum olarak önemi anlaşılmaya başlanınca da eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ve Avrupa'da ilk eğitimin zorunlu hale gelmesi ve merkezi yönetim içinde eğitimle ilgili bir birim kurulması 19. yüzyılda ve birbirine yakın zamanlarda gerçekleşmiştir².

19. yüzyılla beraber Osmanlı eğitim sisteminde ciddi değişimler görülmüştür. Bunun başlıca sebepleri; Avrupa'da değişen devlet yapıları, yönetim anlayışları, teknolojinin hızla hayatın içine girmesi, ekonomi alanındaki köklü değişiklikler, bilginin dönüşümü ve araçsallaşması, her şeyden önemlisi de ulus-devlet modelinin yeni "vatandaş" tipini istemesidir. Bunun Osmanlı Devleti'ndeki izdüşümü ise idari sistemdeki değişiklikler, Tanzimat ve Islahat fermanları, meşrutî yönetim, meclisin teşekkülü, yeni uluslararası diplomatik süreçler vb. olmuştur. Devlet erkinin bütün bu kompartımanlarını işletecek olan idareci ve memur tipi de değişmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Osmanlı eğitim sistemi de hedefleri ve çıktıları bakımından baştan aşağı bir ıslahata/yenilenmeye tabi tutulmuştur.

Gayrimüslimler zaman içerisinde kendi geleneksel okullarını modernleştirmeye ve aynı zamanda okul sayılarını da arttırmaya çalışmışlardır. Bunun yanı sıra başta ABD olmak üzere Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya gibi yabancı devletler de kapitülasyonlar çerçevesinde kendi okullarını açmışlardır. Bu okullar, yabancı dil öğretmeleri ve yeni iş sahalarına kalifiye eleman yetiştirmeye yöneldikleri için sadece gayrimüslimler tarafından değil aynı zamanda Türkler tarafından da tercih edilmeye başlanmıştır.

Yabancı okulların yanı sıra özel okullar da (*mekâtib-i hususiye*) halk tarafından rağbet görmeye başlamıştı³. Mutlakiyet döneminde İzmir Rüştîyesi'nde öğrenci olan Halit Ziya Uşaklıgil İzmir'de azınlık okulları ile Türk okullarını şu ifadelerle karşılaştırmaktadır:

*"O dönemde İzmir'de Ermenilerin ve Rumların bir çok bilgi kurumlarından başka lise derecesinde birer çok büyük, mükemmel okulları vardı ki her türlü öğretim araçları ile tamamlanmış oldukları gibi, her birinin iktidarları, liyakatları ile tanınmış öğretmenleri vardı. (...) Musevîlerin okulu ise, hepsinden çok dikkate değer olanıydı. Bu Alliance Israelite Mektebi garip bir rastlantı ile tam Rüşdiye mektebinin karşısında idi. Böyle biri yüksek, büyük yüzü ile, öteki bodrum katı yarım bırakılmış tek katlı küçük ve utangaç görünüşüyle karşı karşıya dururken, birinden tatil saatinden alay alay yüzlerce Musevî çocuğu dalgaları taşıdığı sırada, ötekinden mevcudu nihayet yüze zor varan Türk çocuklarının seyrek kafileleri etrafa dağılırdı. Bu zıtlık, pek acı bir dille hali anlatırdı."*⁴

Bununla birlikte yabancı okullardan yetişenlerin avantajların yanı sıra birtakım dezavantajlara da sahip olması siyaset, dış ilişkiler, ticaret vb. alanlarda ülkenin kendi istediği vatandaş profiliyle ters düşebiliyordu. Bu sebepler devlet bir taraftan resmi ilk ve orta öğretim kurumları açmayı

¹ Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, 33. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2020, s. 59-142.

² Songül Keçeci Kurt, "Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 19, 2012, s. 107.

³ Kurt, *agm*, s. 107.

⁴ Selçuk Uygun, "Türkiye'de Dünden Bugüne Özel Okullara Bir Bakış (Gelişim ve Etkileri)", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 36, S. 1-2, 2003, s. 110-111.

hızlandırırken diğer taraftan özel teşebbüsü de imkan tanımıştır. Böylece eğitim-öğretimi kendi çizgisine taşımaya, yabancı etki ve müdahalesine engel olmaya çalışmıştır.

Konumuz bağlamında ilk özel okul modeli Darüşşafaka'dır. "ilk Müslüman özel okulu" özeliğine sahip bu kurum, 1868'de kurulan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin ilk kurumsal faaliyetidir. Yusuf Ziya Paşa'nın şahsî imkânlarıyla tamir edilen Beyazıt'taki bir mektepte çıkar okulu olarak başlamıştır. Kapalıçarşı'daki esnaf çıraklarına okuma yazma, hesap, sosyal bilgiler ve İslâm dini esaslarını öğretmek amacıyla açılan bu mektep büyük ilgi görmüş ve zamanla yetersiz hale gelmiştir. Aksaray'daki Ebubekir Paşa sıbyan mektebinin cemiyete tahsisıyla ikinci şubesi açılmıştır. 1865-1873 arasındaki bu işleyişte kitap ve her çeşit ders materyali ücretsiz temin edilmiştir. Cemiyet üyeleri Sakızlı Ahmed Esad Paşa'nın önerisiyle Dârüşşafakati'l-İslâmiye adıyla iptidai seviyede bir okul açmaya karar verdiler. Arsası Sultan Abdülaziz tarafından satın alınan, inşaat masrafları çeşitli devlet adamları tarafından karşılanan Fatih'teki mektep binası 1873'te tamamlandı. Mektebin nizamnamesine göre on yaşından büyük olmayan yetim ve fakir Müslüman çocukların alınması, okulun ve öğrencilerin her türlü masraflarının Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye karşılanması, ayrıca bir idare, bir de eğitim kurulu oluşturulacak; mektebin ve talebelerin durumu ile yakından ilgilenmek üzere bir müdür, bir de müdire tayin edilmesi yer almaktaydı.⁵ Darüşşafaka günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Cumhuriyet döneminde gelindiğinde eğitim-öğretimde birtakım değişim ve dönüşümler yaşanmaya başlanmıştır. Atatürk, "nasıl bir yurttaş?" sorusuna eğitim perspektifinden cevap bulmaya çalışmış ve buna bağlı olarak Cumhuriyet'in başlıca hedefinin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak hatta onu geçmek olduğunu vurgulamıştır. Bu hedefe ulaşabilmek için eğitimin milli, bilimsel, laik, karma ve uygulamalı olması gerektiğine inanmıştır. Bu bağlamda çeşitli hukuki düzenlemelere gidilerek Cumhuriyet değerlerine bağlı kuşaklar yetiştirebilmek amacıyla eğitim işinin bizzat bir devlet vazifesi olarak görülmesi ön planda tutulmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ülkedeki tüm eğitim-öğretim kurumlarını devletin çatısı altında toplamasının yanında çeşitlenmesine de olanak tanımıştır. Bu kapsamda özel okullar da bu çatı altında kendilerine rahatlıkla yer bulabilmiştir. Bu çerçevede özellikle İstanbul, İzmir, Bursa gibi şehirlerde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden okullar ve bunların yanı sıra yeni açılan okullar eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bunlar arasında İzmir'de Ravza-i İrfan, Darül'l-İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye adlı özel okulların Cumhuriyet döneminde de eğitim-öğretim faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir.

Yapılan literatür taramasında İzmir vilayet sınırları içerisinde yer alan Türk özel okulları üzerine müstakil bir çalışmaya rastlanamamıştır. Buradan hareketle bu araştırmanın amacı Osmanlı Devleti'nin son döneminden Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına uzanan süreçte İzmir'deki Türk özel okulları incelemek olarak belirlenmiştir. Araştırma konusu bağlamında 1925-1926 yılı İhsaiyat Mecmuası istatistiklerine göre İzmir'de faaliyet gösteren ismi geçen dört okulun başta tarihçeleri, genel özellikleri, öğrencileriyle öğretim kadrosuna ilişkin veriler olmak üzere bina ve ruhsat bilgileri, kütüphane ve demirbaş bilgileri ve okulun bütçesi ele alınmıştır. Çalışma, Osmanlı Devleti döneminde İzmir'in ilk hususi mektebi olan Mekteb-i Terakki'nin 1925-1926 ve 1926-1927 ders yıllarını kapsamaktadır.

1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Özel Okulların Tarihi Seyri

Özel okul; giderleri devlet tarafından karşılanmayan eğitim kurumudur. Devlet okulu dışında kalan ve anaokulundan üniversiteye kadar eğitim veren bu okulların sahipleri gerçek kişiler ya da hayır kurumlarıdır. Avrupa'da bugünkü anlamda kamu ve özel okul kavramlarının gelişiminde Sanayi Devrimi'nin önemli bir etkisi vardır. Sanayi Devrimi ile birlikte burjuvazinin çocuklarına daha seçkin bir eğitim aldirmaya başladığı ve ihtiyaç duyulan işgücünün ise kamu okulları

⁵ Halis Ayhan-Hakkı Maviş, "Darüşşafaka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, 1994, s. 7-9.

vasıtasıyla yetiştirildiği görülmüştür. Osmanlı Devleti döneminde devlet, kamunun ihtiyacının karşılanması için askeri ve sivil personele kaynak oluşturması amacıyla küçük bir zümrenin eğitimi üstlenmişken; bunun dışında kalan geniş halk kesimlerinin eğitimi ise vakıf vb. şekilde diğer özel ve tüzel kişilerin kurmuş olduğu kurum ve kuruluşlarca yada kişilerce karşılanmıştır⁶.

Osmanlı'da devletin, halk eğitimi ile ilgilenilmeye başlanması ise 19. yüzyılın başlarına tekabül etmektedir. II. Mahmut döneminde ilan edilen 1824 tarihli fermanla; çocukların okula değil de çıraklığa gönderilmesinin zararlarından söz edilip genç-yaşlı herkesin İslâm'ın kurallarını öğrenmesi ve çocukların ergenlik çağına kadar okullara gönderilmesi için irade buyrulmuştur. Fermanla, çocukların sıbyan mekteplerine devamı konusunda zorunluluk getirilmişse de fermanı uygulayabilmek 1838 yılına gelinceye kadar İstanbul'da bile mümkün olmamıştır⁷.

1838 yılında ilköğretim alanında yeni bir teşebbüste bulunulmuş; Meclis-i Umur-u Nafia tarafından ilköğretimin ıslahı hakkında hazırlanan rapor bazı değişikliklere uğratarak padişah tarafından onaylanmıştır. Onaylanan bu rapora göre; batıdaki teknik gelişmelerin temelinde bilimsel eğitimin yattığı, bu yüzden dini ilimlerle beraber fenni ilimlere de önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Fermanla; cehaletin hâkim olduğu toplumlarda ilerleme ve zenginleşmenin mümkün olmayacağı, bunu başarabilmek için ilk, orta ve yüksekokullarda bütünlükçü bir eğitim programının uygulanması zorunluluğu dile getirilmiştir⁸. II. Mahmut dönemi ile eğitim sisteminde başlayan değişim Tanzimat döneminde de devam etmiştir. Uzun zamandır ihtiyaçlara cevap veremeyen medreseler ve sıbyan mekteplerinin ıslahı yerine batılı tarzda eğitim veren mektepler açılmıştır. Medreselere dokunmak yerine devletin ihtiyaç duyduğu eğitim, yeni tarz eğitim kurumlarında ve yeni tarz öğretim metotlarıyla verilmeye başlanmıştır⁹. Bu yeni tarz okullara II. Mahmud döneminde açılan Mekteb-i Harbiye¹⁰ ve öğretim metoduna da burada uygulanan Lancaster¹¹ örnek teşkil etmektedir.

Osmanlı modernleşme sürecinde Fransız eğitim sisteminden esinlenilerek 1 Eylül 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur¹². 198 maddeden oluşan nizamnamenin 129. maddesi ile yerli ve yabancı özel okullar bir düzene sokulmaya ve devlet denetimine alınmaya çalışılmıştır. Adı geçen maddedeki *mekâtib-i hususiye* (özel okul) tanımı şöyledir:

“... cemaatler tarafından veya gerek tebaa-yı Devlet-i Aliyye ve gerek tebaa-yı ecnebiyeden olan efrâd ve eşhâdan biri câhibinden ücretli veya ücretsiz olarak ihdâs ve te'sis olunan mekteplerdir ki bunların masârifât ve muhassasâtı ya mü'essisleri tarafından veyahud merbût oldukları vakıfları câhibinden idare ve rü'yet kılınır.”¹³

⁶ Uygun, *agm*, s. 108-109.

⁷ Sadık Can, *Cumhuriyet Döneminde Adana'da Eğitim (1923-1950)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2006, s. 11.

⁸ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 59.

⁹ Nuri Güçtekin, *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 2.

¹⁰ Gülşah Eser, “Türkiye’de Modern Bilimlerin Eğitiminde Mekteb-i Harbiye Örneği”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 13, S. 2, 2012, s. 99.

¹¹ Ayşe Aksu, “İngiltere-Amerika-Osmanlı Hattında Lancaster Öğretim Sistemi, Değerler Eğitimi Dergisi”, C. 6, S. 16, 2008, s. 29-67; Ayşe Aksu-Gülşah Eser, “Mekteb-i Harbiye Nazırı Miralay Azmi Bey’in Yabancı Kaynaklar Bağlamında Hayatı ve Eserleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.12, S. 68, 2019, s. 798-802.

¹² Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB Yayınları, İstanbul, 1991, s. 85.

¹³ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, Bion Matbaacılık, İstanbul, 2014, s. 116.

Bu maddeyle özel okullar; *cemaatler, Osmanlı devleti ya da yabancı devlet vatandaşları tarafından ücretli veya ücretsiz olarak kurulan eğitim kuruluşları* olarak tanımlanmıştır. Özel okulların açılması için birtakım şartlar belirlenmiştir. Buna göre¹⁴;

- Okulda çalışan öğretmenlerin Maarif Nezareti ya da mahalli maarif idareleri tarafından yetkilendirilmiş olduğuna dair belgelerinin (diploma/sertifika) olması,

- Okullarda devletin politikalarına aykırı eğitim verilmemesi; takip edilecek ders programlarının ve okutulacak ders kitaplarının Maarif Nezareti, vilayet maarif idareleri veya valilikler tarafından onaylatılması,

- Okullara, İstanbul'da Maarif Nezareti, taşrada ise maarif idaresi ve vilayet valisi tarafından ruhsat verilmesi zorunlu kılınmıştır.

1876 tarihli Kanun-i Esasi'nin 15-16. maddelerinde eğitim-öğretim "*Öğretim işi serbesttir. Belirlenmiş olan kanuna uymak şartıyla her Osmanlı genel ve özel öğretime izinlidir ve bütün okullar devletin kontrol ve denetimi altındadır*" hükmüyle devlet denetimi altında olmak kaydıyla serbest bırakılmıştır¹⁵. Devletin özel girişimlere tanıdığı bu imkan sonucu Türkler henüz İstanbul'da Türk özel okulları kurulmadan başta Selanik olmak üzere Rumeli şehirlerinde özel okul açma çabalarına girişmiştir. Burada Rum, Bulgar, Yahudi ve Ermeni özel okullarının bulunuşu ve onların iyi bir eğitim-öğretim yapmaları, Türk öğretmenlerini ve varlıklı kişileri teşvik eden unsurlar arasında olmuştur¹⁶. Ama her şeye rağmen bu teşviğin istenilen ölçüde olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Yahya Akyüz, Türklerin özel okul açma girişimlerinde geri kalmalarının esas sebebi bağlamında yeni ortaya çıkan ve para kazanma amacıyla gerçekleştirilen özel okul açma düşüncesini benimseyememelerini, bu düşüncüyü yadırgamış olmalarını göstermektedir¹⁷.

Konumuz bağlamında ilk özel okul modeli Darüşşafaka'dır. "İlk Müslüman özel okulu" niteliğinde olan bu kurum, 1868'de kurulan Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye'nin ilk kurumsal faaliyetidir. Yusuf Ziya Paşa'nın şahsî imkânlarıyla tamir edilen Beyazıt'taki bir mektepte çırağ okulu olarak başlamıştır. Kapalıçarşı'daki esnaf çırağlarına okuma yazma, hesap, sosyal bilgiler ve İslâm dini esaslarını öğretmek amacıyla açılan bu mektep büyük ilgi görmüş ve zamanla yetersiz hale gelmiştir. Aksaray'daki Ebubekir Paşa sıbyan mektebinin cemiyete tahsisıyla ikinci şubesi açılmıştır. 1865-1873 arasındaki bu işleyişte kitap ve her çeşit ders materyali ücretsiz temin edilmiştir. Cemiyet üyeleri Sakızlı Ahmed Esad Paşa'nın önerisiyle Dârüşşafakati'l-İslâmiye adıyla iptidai seviyede bir okul açmaya karar verdiler. Arsası Sultan Abdülaziz tarafından satın alınan, inşaat masrafları çeşitli devlet adamları tarafından karşılanan Fatih'teki mektep binası 1873'te tamamlanmıştır. Mektebin nizamnamesine göre on yaşından büyük olmayan yetim ve fakir Müslüman çocukların alınması, okulun ve öğrencilerin her türlü masraflarının Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye karşılanması, ayrıca bir idare, bir de eğitim kurulu oluşturulacak; mektebin ve talebelerin durumu ile yakından ilgilenmek üzere bir müdür, bir de müdire tayin edilmesi yer almaktaydı.¹⁸ Eğitimi toplumsal olarak dönüştürücü gören ve devlet okullarına rağbet edilmediğinin de farkında olan Sultan II. Abdülhamit ise Türk özel okullarının açılmasını ve bu alanda yabancı okullarla ve azınlık okullarıyla rekabet edilmesini desteklemiştir¹⁹.

Devlet tarafından vergi muafiyetleri, ücretsiz arazi tahsisleri vb. hususlarla desteklenen Türk özel okulları zengin Müslümanların oturdukları bölgelerde 20-30 odalı konaklarda eğitim vermiştir. Açılan okullar tek bir kişinin meydana getirdiği teşebbüsler olmayıp çok ortaklı biçimde faaliyet yürütmüştür. Ortaklardan bazıları okula maddi destek sağlarken; bazı ortaklar

¹⁴ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *age*, s. 116-117.

¹⁵ Kurt, *agm*, s. 110.

¹⁶ Uygun, *agm*, s. 111.

¹⁷ Akyüz, *age*, s. 160.

¹⁸ Ayhan ve Maviş, *agm*, s. 7-9.

¹⁹ Kurt, *agm*, s. 110.

ise eğitim ya da yönetim faaliyetlerine destek vererek katkı sağlamışlardır²⁰. Nitelikli ve kaliteli bir eğitim hedefiyle kurulmuş olan Türk özel okullarının sayısı ilerleyen yıllarda daha da artmıştır. 1903 yılında İstanbul'daki Türk özel okulu sayısı 23'e ve öğrenci sayısı 4.500'e ulaşmıştır²¹.

Abdülhamit döneminde "İslamcılık" ideolojisine yön vermek amacıyla gücünden istifade edilmek istenen eğitim faaliyetlerine II. Meşrutiyet döneminde de önem verilmiştir. Yaşanan askeri yenilgiler, toprak kayıpları sebebiyle İmparatorluğun kurtulacağına yönelik inancını kaybeden İttihatçılar, Türkçülük politikasına yönelmişlerdir. Eğitim yoluyla ulus devlete temel oluşturacak modern bir vatandaşlık bilincinin oluşturulması politikaları içinde bu dönemde de Türk özel okulları desteklenmiştir²². Araştırmamıza konu olan İzmir'de, izlenilen bu eğitim politikalarının neticesi olarak 1911-1912 yıllarında 378 devlet okulu, 46 özel Türk okulu ve 126 yabancı ve azınlık okulunun faaliyet gösterdiği, bu okullarda toplam 50.116 öğrencinin eğitim aldığı görülmüştür²³.

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde ise Atatürk "nasıl bir yurttaş?" sorusuna eğitimle cevap bulmaya çalışmıştır. Cumhuriyet'in başlıca hedefi; çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak hatta onu geçmektir. Atatürk, bu hedefe ulaşabilmek için eğitimin milli, bilimsel, laik, uygulamalı ve karma olması gerektiğine inanmıştır. 16 Temmuz 1921 tarihli Ankara'daki Maarif Kongresi'nin açılışında eğitimin milli olması gerekliliğini şu sözleriyle ifade etmiştir²⁴:

"Bugüne kadar izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin, milletimizin gerileme tarihinde en önemli etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli eğitim programından bahsederken eski devrin hurafelerinden, toplumsal yapımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, milli özelliklerimizle ve tarihimizle bağdaşabilen bir kültürü kastediyorum."

Atatürk, bu sözleriyle çok başlı bir eğitim sistemine sahip olan Osmanlı Devleti'nin millet olmayı başaramadığını ve bu durumun devletin yıkılışında etkisinin olduğunu iddia etmiştir. Bu çerçevede eğitimin milli olması adına atılan iki önemli adım 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve 1924 Anayasası'nda eğitim ile ilgili hükümleri olmuştur. Atatürk'ün görüş ve talimatları doğrultusunda hazırlanan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile özel okullar dahil olmak üzere tüm okullar Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. Yetiştirilecek tüm öğrencilerin "milletin fikir ve hissi itibarıyla birliğini sağlamayı" amaçlamıştır²⁵. 1924 Anayasası'nda yer alan "Hükümetin nezareti ve murakebesi altında kanun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir" hükmü doğrultusunda resmi ve özel eğitim kurumlarına serbestlik sağlanmıştır²⁶.

1923-1924 yıllarında Türkiye'deki ilkökul, ortaokul ve lise sayısı 4.989 iken Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile hızlı bir okullaşmaya gidilmiş ve okul sayısı 1924-1925 ders yılında 5.980'e çıkarılmıştır. Devlet okulu sayısı artış gösterirken azınlık veya Türk özel okulları sayısında ise bir düşüş yaşanmıştır. Bu sayının düşmesinin nedeni ise ailelerin çocuklarını daha çok devlet okullarına göndermek istemeleri olarak düşünülebilir²⁷.

Türkiye'nin takip ettiği eğitim politikaları neticesinde Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına göre 1925-1926 ders yılında Türkiye genelinde faaliyet gösteren toplam 43 Türk özel okulu

²⁰ Ayhan Doğan-Sadık Çetin, "İstanbul'da Bir Hususi Mektep Girişimi "Aşiyen Mektepleri". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C. 16, S. (3), 2017, s. 828.

²¹ Hakan Yılmazlar, *Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi (1923-1950)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 12.

²² Mithat K. Vural, "Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Eğitim", *İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih*, C. 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2013, s. 224.

²³ Şamil Mutlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1999, s. 138-139.

²⁴ Mahmut Adem, *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 16-17.

²⁵ Uygun, *agm*, s. 113.

²⁶ Yılmazlar, *agt*, s. 41.

²⁷ Osman Nuri Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. 5, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, s. 2076.

kalmıştır. Bu okulların 22'si İstanbul'da, 5'i Balıkesir'de, 4'ü İzmir'de, 3'ü Bursa'da, 2'si Samsun'da ve 1'er tanesi de Zonguldak Ereğlisi, Ünye, Elazığ, Bozcaada, Uşak ve Sinop'ta bulunmaktaydı.

2. İzmir'deki Türk Özel Okulları

Mekteb-i Terakki Osmanlı Devleti döneminde İzmir'de açılan ilk Türk özel okuludur²⁸. Aydın Vilayet Defterdarı Kadri Bey ile Aydın Vali Muavini Ragıp Paşa'nın denetimi altında halkın desteği ile kurulan bu okul 8 Nisan 1886'da açılmıştır²⁹. Okul; rüşti ve iptidai olmak üzere iki kısımdan ibarettir. Başlangıçta okulda sadece erkekler eğitim görebilirken sonradan gerekli görüldüğü üzere Ağustos 1888'de kızlar için de iptidai bir kısım açılmıştır³⁰. Mekteb-i Terakki'den başka yıllar içinde İzmir'de açılan diğer Türk özel okulları Tablo 1'deki gibidir³¹:

Tablo 1: Osmanlı Devleti Döneminde İzmir'de Açılan Türk Özel Okulları

Mektebin İsmi	Kurucuları	Kuruluş Yılları
Mekteb-i Terakki	Halk destekli	8 Nisan 1886
Leyli ve Nehari Menba-yı Füyuzat	Mahmut Nedim Efendi	16 Eylül 1897
Darü'l-İrfan	Yusuf Rıza Efendi	1899
Darü'l-Edeb	Yusuf Ziyaeddin Efendi	3 Şubat 1901
Çırak Mektebi	İzmirli Tilkizade Ahmet Sait Efendi	Nisan 1901
Bedreka-i İrfan	Yusuf Rıza Efendi	1902
Burhanü'l-Maarif	İzmirli Sadık ve İbrahim Ethem Efendi	1902
Kenzü'l-Maarif	Abdurrahman Efendi	Eylül 1902
Ravza-i İrfan	Fatma Zişan Hanım	1905
Lisan ve Ticaret	Bıçakçızade İsmail Hakkı	Haziran 1903
Hadika-yı Maarif	İbrahim Refik Bey ve Cevdet Efendi	Ocak 1906
Darü't-Tedris	Hafız Osman Ferit Efendi	1907
Tefeyyüz	Hafız Şevket Efendi	Mart 1908
İttihad ve Terakki (Mektepleri)		1909 ve sonrası
Şemsü'l-Maarif	Aziz Sami Bey	1911
Şabaniye	Şeyh Hacı Rıza Efendi	1911
Hadika-yı Vatan	Hacı Mustafa Efendi	11 Eylül 1911
Leyli ve Nehari Şark	Ahmet Fuat Bey	1913
Orhaniye	Ahmet Nedim Bey	1914
Ümid	?	1919
Şukûfe-i İrfan	?	1922

²⁸ Cevad Sami – Hüsnü, *Nevsâl-ı İktisâd: Aydın Vilayet-i Celilesi'nin Ahval-ı Tabiiye, Ziraiye, Ticariye ve İktisadiye ve Sair Ahvalinden Bahis 1321 Sene-i Maliyesine Mahsus*, Keşişyan Matbaası, İzmir, 1323, s. 169.

²⁹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, Def'a 9, Sene-i Maliye 1303, s. 62-63.

³⁰ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, Def'a 11, Sene-i Maliye 1305, s. 69.

³¹ Tablonun oluşturulmasında kullanılan kaynaklar için bkz: Cevad Sami – Hüsnü, *age*; *Salname-i Vilayet-i Aydın*, Def'a 9, Sene-i Maliye 1303; *Salname-i Vilayet-i Aydın*, Def'a 25, Sene-i Hicriye 1326, Aydın Vilayet Matbaası; Sadiye Tutsak, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler: (1850-1950)*, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Okulların açılış yıllarına bakıldığında, eğitimin yaygınlaştırılması esasını teşkil eden II. Abdülhamid devri Osmanlı eğitim politikasının neticesini görmek mümkündür. Diğer taraftan tabloyu oluştururken eldeki mevcut kaynaklardan elde edilen bilgiler neticesinde, okulların birçoğunun ihtiyat, iptidai ve rüştiye kısımlarından oluştuğu görülmüştür. Örneğin, Menba-yı Füyuzat Mektebi'nin iptidai ve rüştiye kısımları varken, Yusuf Rıza Efendi tarafında kurulan Bedreka-yı İrfan Mektebi ihtiyat, iptidai ve rüştiye kısımlarından meydana gelmektedir. Tabloda gösterilen Çırak Mektebi ise daha çok iptidai düzeyde, 3 yıllık bir eğitim süresine sahiptir. Dil ve ticaret ağırlıklı eğitim veren Lisan ve Ticaret Mektebi'nde ise öğrenciler yine 3 yıllık bir tahsilden geçmektedir. Başka bir deyişle okullardaki eğitim kademeleri devlet destekli okullardan farklı bir özellik taşımamakla birlikte Türk özel okulları, tıpkı diğer okullar gibi faaliyetlerini devletin güdümünde sürdürmüştür.

3. 1924-1926 Yılları Arasında İzmir'deki Türk Özel Okulları

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte 1924-1926 yıllarında İzmir'de ruhsatlı Türk özel okullarının sayısı 4'tür³². Bunlar Ravza-i İrfan, Darü'l-İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye İlk mektepleri olarak 1924-1925 ve 1925-1926 ders yılı istatistiklerinde kayıtlıdır. Ancak 1926-1927 ders yılı istatistiğinde İzmir'de kayıtlı Türk özel okulları arasında Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri yer almamaktadır³³. Ayrıca bu okullara dair en ayrıntılı şekilde tutulan kayıtlar 1925-1926 ders yılı istatistiğinde mevcuttur. Nitekim 1924-1927 yılları arasında bu okullara dair tespitler, İhsaiyat Mecmualarından diğer bir ifadeyle harf devriminden sonra İstatistik Yıllığı adını alan yayınlardan elde edilen bilgiler ışığında yapılacaktır.

3.1. Darü'l-İrfan Mektebi

Yusuf Rıza Efendi tarafından 1899 yılında açılan Darü'l-İrfan Mektebi ihtiyat, iptidai ve rüştiye kısımlarından oluşmaktadır. Başlangıçta gündüzlü olarak eğitim veren bu okul, daha sonra yatılı olarak da eğitim vermeye başlamıştır. Okulun kurucusu Yusuf Rıza Efendi ise, Fatih Camii Şerifi'nden icazetli ve Darü'l-Muallimin Rüşdiye ve Aliye kısımlarından mezundur³⁴. Ayrıca Bedreka-i İrfan İnas Mektebi'nin de kurucusu olan Yusuf Rıza Efendi kendi sorumluluğundaki özel okulların idaresini bırakmak şartıyla 1907 yılında İzmir İdadi Mektebi'nde, müdür yardımcılığı görevinden müdürlüğe tayin edilmiştir³⁵. Sadece erkek öğrencilerin eğitim gördüğü bu okulun 1908'de Ödemiş ve 1909'da Alaşehir şubeleri açılmıştır³⁶. Okulun, 1908 tarihli Aydın Vilayet Salnamesine göre iptidai kısmında 169 ve rüştiye kısmında ise 84 olmak üzere toplam 253 öğrencisi vardır. Ayrıca Darü'l-İrfan Mektebi, kurucusu Yusuf Rıza Efendi ve Müdürü Ali Refet Efendi ile birlikte toplam 13 kişilik bir kadroya sahiptir. Okulun eğitim kadrosu ise, dini ve ahlaki içerikli derslerden başka, Tarih, Coğrafya, Hesap, Hendese, Güzel yazı, Resim, Arapça, Farsça, Türkçe ve Fransızca dersleri verebilecek niteliktedir³⁷.

Darü'l-İrfan Mektebi 1'i anasınıfı ve 5'i karma olmak üzere toplamda 6 derslikten oluşmaktadır. 1924-1927 arasındaki istatistik kayıtlarına göre, sonraki yıllarda karma eğitime geçmiştir. Yine bu kayıtlara okulda, sadece iptidai düzeyde olmak üzere hem gündüzlü hem de yatılı bir eğitim verildiği görülmektedir. Yatılı eğitimden ise sadece erkek öğrenciler faydalanabilmektedir. Diğer taraftan mektebin müdürü 1908 yılı Aydın Vilayet Salnamesi

³² Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *1924-1925 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927, s. 164-165, 168-169; Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 144-147, 154-159, 162-163.

³³ T.C Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s. 138-143.

³⁴ Cevad Sami – Hüsnü, *age*, s. 170.

³⁵ BOA, MF.MKT, nr. 1028/26, s. 6

³⁶ BOA, MF.İBT, nr. 366/7, s. 1

³⁷ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, Def'a 25, Sene-i Hicriye 1326, s. 142-143.

kayıtlarında olduğu gibi 1925-1926 ders yılı kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Arabi ve İlm-i Ahlak Muallimi Ali Refet Bey'dir.

Darü'l-İrfan Mektebi, 1925-1926 ders yılı kayıtlarına göre, yarım kargir bir yapı üzerine ve bir önceki yıla göre bir kat daha ilave edilmiş bir şekilde 3 katlı bir bina ve 10 odadan oluşmaktadır. Şahsa ait olan okul binası 1914 yılında inşa edilmiş ve 1923 yılında tamir görmüştür. Kâfi derecede suyu olan bu binanın 1924-1925 ders yılı kayıtlarında kıymeti 150,000 liradır. Diğer taraftan okulun bulunduğu yerin sağlıklı olup olmadığı hakkındaki kayıtlar ders yıllarına göre farklılık gösterebilmektedir. Şöyle ki 1924-1925 ders yılı kayıtlarında okulun yeri sağlıklı iken, 1925-1926 ders yılı kayıtlarında sağlıklı olmadığı belirtilmiştir. Bu yüzden hem okul binasına ait niteliklerin hem de okulun içinde bulunduğu şartların yıllar içinde değişkenlik gösterebileceği unutulmamalıdır.

3.2. Ravza-i İrfan Mektebi

İptidai ve rüştiye derecesinde 1905 yılında açılan bu okulun kurucusu ve müdiresi İstanbul Darü'l-Muallimat mezunu Fatma Zişan Hanım'dır³⁸. Kendisi daha önceki senelerde Bedreka-i İrfan İnas Mektebi'nde müdirelik de yapmıştır³⁹.

Kızlara mahsus olan Ravza-i İrfan Mektebi'nin 1908 yılında toplam 87 öğrencisi vardır. Yine bu yılda okulun kurucusu ve müdiresi Fatma Zişan Hanım; Kuran-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Kavaid-i Osmaniye, Coğrafya, Kıraat-ı Türkiye, Tarih, Hesap, İmla, İdare-i Beytiye, Hıfz-ı Sıhha ve Lügat muallimesidir. Mektepte görevli Afakat Hanım; Kuran-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Sarf-ı Osmani, Coğrafya, Kıraat-ı Türkiye, Ahlak, Lügat, İmla ve Hesap, Saniye Hanım; Kuran-ı Kerim, Lügat, Kıraat, İmla ve Hesap, Suad Hanım ise; Ecza-yı Şerife, Kıraat, Elifba, Hesab-ı Zihni muallimesidir. Nakış Muallimesi Madam Amelya ile Dikiş Muallimesi Madmazel Espasya okulda görevli diğer kişilerdir⁴⁰.

Ravza-i İrfan Mektebi de Darü'l-İrfan Mektebi gibi sonradan karma eğitime geçmiştir. Maarif Vekâleti'nin 1925-1926 ders yılı istatistiğine göre ilk derece bir okul olan Ravza-i İrfan, 1'i anaokulu ve 5'i karma olmak üzere toplamda 6 derslikten oluşmaktadır. Yine bu istatistiğe göre sadece gündüzlü/yatısız ve iptidai düzeyde eğitim veren bu okulun binası yarım kargir üzerine 1892 yılında inşa edilmiş olup, 1925 yılında ise tamir görmüştür. Ayrıca bina 1925-1926 ders yılı kayıtlarında iki katlı ve beş odalıdır. Bununla birlikte binada birer adet dans, konferans ve musiki salonu da mevcuttur. Şahsa ait olan bu binanın kâfi derecede suyu olup, 1924-1925 ders yılı kayıtlarında bina kıymeti 20,000 liradır. Diğer taraftan Darü'l-İrfan Mektebi gibi 1924-1925 ders yılı kayıtlarından farklı olarak, 1925-1926 ders yılı kayıtlarında okul yerinin sağlıklı olmadığı belirtilmiştir.

3.3. Şemsü'l Maarif Mektebi

Aziz Sami Bey tarafından 1911 yılında açılmıştır. Kendisi aynı zamanda okulun müdürüdür. Okulda iptidai düzeyde, gündüzlü ve karma eğitim verilmektedir. Bu okulun inşa edildiği yıl bahsi geçen Maarif Vekâleti istatistik kayıtlarında belirtilmemiştir. Fakat okul binası 1922 yılında tamir görmüştür. Yarım kargir yapı üzerine inşa edilen bu bina; 1925-1926 ders yılı kayıtlarına göre 2 katlı, 7 odalı ve 3 dersliklidir. Okulun yeri ise sağlıklı olup, okulun kâfi miktarda suyu vardır. Diğer taraftan okulun bina kıymeti 1924-1925 ders yılı kayıtlarında 3,000 liradır.

3.4. Orhaniye Mektebi

Maarif Vekâleti istatistiklerine göre ilk derece olan Orhaniye Mektebi 1914 yılında açılmıştır. Okulun kurucusu ve müdürü Ahmet Nedim Bey'dir. Karma sınıflarda, gündüzlü ve iptidai

³⁸ Cevad Sami – Hüsnü, *age*, s. 177.

³⁹ BOA, MF.İBT, nr. 160/113 s. 1.

⁴⁰ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, Def'a 25, Sene-i Hicriye 1326, s. 146.

düzeyde bir eğitim verilmektedir. Toplam 3 dersliği olan mektebin binası şahsa aittir. Bu bina yarım kargir yapı üzerine 1913 yılında inşa edilmiş, 1923 yılında ise tamir görmüştür. Ayrıca okul binası 1925-1926 ders yılı kayıtlarına göre 3 katlı ve 10 odalıdır. Dolayısıyla bir önceki yıla göre hem kat hem de oda sayısında artış vardır. Ayrıca binanın 1924-1925 ders yılı kayıtlarındaki kıymeti 2,000 liradır. Okulun yeri ise 1924-1925 ders yılı istatistik kayıtlarına göre sağlıklıyken, 1925-1926 ders yılı istatistik kayıtlarına göre sağlıklı bir vasfa sahip değildir.

4. Okulların Genel Özellikleri

Tablo 2’de görüldüğü üzere İzmir’deki Darü’l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mekteplerinin derslik sayıları daha köklü olmaları itibariyle diğer okullardan daha fazladır. Ayrıca anasınıfları da olan bu okulların başka bir özelliği de geçmiş sistemlerinden farklı olarak karma eğitim vermeye başlamalarıdır. Darü’l-İrfan Mektebinde ise gündüzlü eğitimin yanı sıra yatılı eğitim olanağı olması onu, diğerlerinden ayırtmıştır.

Tablo 2: İzmir’deki Türk özel Okullarının Genel Özellikleri (1925-1926 Ders Yılı)

Mektebin İsmi	Müdürü	Derecesi	Anasınıfı	Toplam Sınıf/Derslik Sayısı	Karma	Yatılı	Gündüzlü
Darü’l-İrfan	Ali Refet Bey	İlk	1	6	Evet	Evet (Erkek)	Evet
Ravza-i İrfan	Fatma Zişan Hanım	"	1	6	"	-	"
Şemsü'l-Maarif	Aziz Sami Bey	"	-	3	"	-	"
Orhaniye	Ahmet Nedim Bey	"	-	3	"	-	"

İzmir’deki özel okulların ruhsatname tarihleri birbirinden farklılık göstermektedir. Tablo 3’e göre Ravza-i İrfan ve Şemsü’l-Maarif Mekteplerinin ruhsatları bu mekteplerin açılış yıllarından itibaren Osmanlı Devleti döneminde alınmış ruhsatlardır. Darü’l-İrfan ve Orhaniye Mekteplerinin ise ruhsatlarının cumhuriyet döneminde yenilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yine Tablo 3’e göre mektep binalarının Türklere ait olduğunu ve Ravza-i İrfan Mektebi hariç diğer okulların katlarında bir önceki ders yılına göre artış olduğunu anlayabiliriz. Buna bağlı olarak Şemsü’l-Maarif ve Orhaniye Mekteplerinin oda sayıları artmış ancak Darü’l-İrfan Mektebi’nin oda sayısı azalmıştır. Bunun nedeni odaların genişletilmiş olması ihtimalidir. Ravza-i İrfan Mektebi’nin ise oda sayısı 1925-1926 ders yılında azalmıştır. Ancak aynı ders yılı kayıtlarına göre okulun dans, konferans ve musiki salonları da vardır. Bu salonları eklediğimizde önceki ders yılına göre oda sayısında bir değişiklik meydana gelmediği anlaşılmaktadır. Diğer okulların ise hiçbir alanda salonunun olmaması Ravza-i İrfan Mektebi’nin öğrencilere farklı alanlarda yeteneklerini geliştirebilme imkânı sunduğuna işaret eder.

Tablo 3: İzmir'deki Türk Özel Okullarının Ruhsat ve Bina Bilgileri

		Ders Yılı	Darü'l-İrfan	Ravza-i İrfan	Şemsü'l-Maarif	Orhaniye	
Okulun	Ruhsatname Tarihi	1925-1926	4 Eylül 1340 (4 Eylül 1924)	24 Kanun-ı Evvel 1321 (6 Ocak 1906)	1327 (1911)	7 Eylül 1340 (7 Eylül 1924)	
	Ruhsatname Numarası		3	103	2	4	
	Aidiyeti	1924-1925	Türk Eşhasa	Türk Eşhasa	Türk Eşhasa	Türk Eşhasa	
Okul Binasının Nitelikleri	Yarım Kargir		Evet	Evet	Evet	Evet	
	Kaç Kat?	1924-1925	2	2	1	2	
		1925-1926	3	2	2	3	
	Kaç Odası Var?	1924-1925	12	8	4	4	
		1925-1926	10	5	7	10	
	Sihhi midir?	1924-1925	Sihhidir	Sihhidir	Sihhidir	Sihhidir	
		1925-1926	-	-	Sihhidir	-	
	Dans Salonu	1925-1926		1			
	Konferans Salonu			1			
	Musiki Salonu			1			
	Jimnastikhane			-	-	-	-
	Kâfi Suyu Var mı?		Evet	Evet	Evet	Evet	
	İnşa Edildiği Sene		1330 (1914)	1308 (1892)	Yok	1329 (1913)	
Son Tamir Gördüğü Sene	1339 (1923)		1341 (1925)	1338 (1922)	1339 (1923)		
Kıymet-i Hakikiyesi (lira)	1924-1925		150,000	20,000	3,000	2,000	

4.1. Okulların Kütüphane ve Demirbaşları

Okulların kütüphane ve demirbaşları dolayısıyla öğrencilere sunduğu olanaklar ve araç-gereçler dört derecede ölçeklendirilmiştir. Aşağıdaki tabloya göre, 1925-1926 ders yılı istatistiklerinde Darü'l-İrfan Mektebi'nin müze eşyası ve musiki eşyası yoktur. İdari, tedris, spor, el işleri eşyaları ile kütüphanesi kısmen, eşi görülmemiş eşyalar ise ziyadesiyle vardır. Ravza-i İrfan Mektebi ise, bu yıllarda İzmir'deki özel mekteplerin arasında en fazla olanağa sahip okuldur. Özellikle musiki ve eğitim-öğretim eşyalarının ziyadesiyle olması diğer okullardaki araç-gereçlerle kıyaslandığında Ravza-i İrfan Mektebi öğrencilerinin bu alanda daha fazla olanaklardan yararlanabildiklerinin göstergesi olmuştur. Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri ise kütüphane, demirbaş ve araç-gereçler bakımında oldukça sınırlı olanaklara sahiptir. Bu okulların diğerlerine göre daha yeni kurulmuş olmaları ve henüz kurumsallaşmalarını

tamamlayamadan Türkiye’de uzun savaş yıllarının başlaması, her iki mektebi de olumsuz yönde etkilemiş olmalıdır.

Tablo 4: 1925-1926 Ders Yılı İzmir’deki Türk Özel Okulların Kütüphane ve Demirbaşları

1925-1926 Ders Yılı	Darü'l-İrfan	Ravza-i İrfan	Şemsü'l-Maarif	Orhaniye
İdari Eşyası	Kısmen Var	Ziyadesiyle Var	Kısmen Var	Asgari Miktarda
Tedris (Öğretim) Eşyası	Kısmen Var	Ziyadesiyle Var	Asgari Miktarda	Asgari Miktarda
Müze Eşyası	Yok	Kısmen Var	Yok	Yok
Spor ve Terbiye-i Bedeniye Eşyası	Kısmen Var	Kısmen Var	Yok	Yok
Musiki Eşyası	Yok	Ziyadesiyle Var	Yok	Yok
Bedi'i Kıymete Haiz Levhalar (Eşi Görülmemiş)	Ziyadesiyle Var	Ziyadesiyle Var	Yok	Yok
El İşleri Eşyası	Kısmen Var	Kısmen Var	Kısmen Var	Yok
Kütüphane	Kısmen Var	Kısmen Var	Yok	Yok

4.2. Okullardaki Öğretmenlerin Miktarı, Nitelikleri ve Maaşları

Maarif Vekâleti'nin 1924-1927 ders yıllarına dair yayınladığı istatistikler neticesi İzmir'deki Türk özel okulların arasında Darü'l-İrfan, hem 1924-1925 hem de 1925-1926 ders yıllarında en fazla öğretmen mevcuduna sahiptir. Onu Ravza-i İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri takip etmektedir. Ancak Ravza-i İrfan Mektebi'nin 1926-1927 ders yılında öğretmen mevcudu Darü'l-İrfan Mektebi'ni geçmiştir. Başka bir ifadeyle Ravza-i İrfan Mektebi'nin 1926-1927 ders yılında 12 öğretmeni var iken, Darü'l-İrfan Mektebi'nin 11 öğretmeni vardır. Diğer taraftan Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye mektepleri 1926-1927 ders yılı istatistiğinde yer almamaktadır. Nitekim bu, mekteplerin ruhsatlarının yenilenmeyerek kapatılmış olmalarına işaret etmektedir.

Okulların öğretmen niteliklerine bakıldığında birçok okul türünden mezun şahısların eğitim-öğretim faaliyetlerine katıldığı görülmektedir. Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan mektepleri bu yönüyle en çeşitli ve en nitelikli eğitime sahip öğretmen grubuna sahiptir. Hatta Ravza-i İrfan Mektebi'nin 1925-1926 ve 1926-1927 ders yıllarında Darü'l-Fünun kökenli öğretmenleri vardır. Ayrıca bu yıllarda okulların tamamında Türk öğretmenler görev yapmıştır.

Tablo 5: İzmir'deki Özel Okulların Öğretmenleri

Öğretmenlerin Nitelikleri	Ders Yılı	Darü'l-İrfan	Ravza-i İrfan	Şemsü'l-Maarif	Orhaniye	Toplam
Yüksek Mektepler	1924-1925	3	5	2		10
İlk Mektep		9	2	1	1	13
Orta Mektep			4	3	1	8
Toplam		12	11	6	2	31
	Erkek	11	3	3	2	19
	Kadın	1	8	3		12
Darü'l-Fünun	1925-1926		2 Fen 1 Tıp			3
Erkek ve Kız Muallim		2 İptidai 1 Rüştî				3
Yüksek Mektepler		2	1			3
Ehliyetnamesiz		5	2			7
Muvakkat Ehliyetnameli		1			2	3
Diğer Menşelerden			4	5		9
Toplam		11	10	5	2	28
		Erkek	10	3	2	2
	Kadın	1	7	3		11
Darü'l-Fünun	1926-1927		1			1
Erkek ve Kız Muallim		2	1			3
Yüksek Muallim Mektebi		1				1
Yüksek Mektepler			1			1
Lise ve Orta Mektep		2				2
Diğer Menşelerden		5	9			14
Toplam		10	12			22
	Erkek	9	3			12
	Kadın	1	9			10

Öğretmen maaşlarına gelinecek olursa hem 1924-1925 hem de 1926-1927 ders yılı istatistiklerinde, bu maaşların hademe maaşlarıyla yıllık toplamları kaydedildiğinden sadece 1925-1926 ders yılı istatistik kayıtlarından öğretmenlerin aylık maaş oranları tespit edilebilmekte olup aşağıda Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: İzmir'deki Özel Okulların Öğretmen Maaşları

Okulun İsmi	Maaş (Kuruş)				Toplam Öğretmen
	601-1000	1001-2000	2001-3000	3001-6000	
Darü'l-İrfan	0	0	11	0	11
Ravza-i İrfan	0	1	7	2	10
Şemsü'l-Maarif	1 Fahri	1	2	1	5
Orhaniye	1	1	0	0	2
Toplam Öğretmen	2	3	20	3	28

Buna göre en düşük ücretli öğretmen maaşı 601-1000 kuruş arasında olup, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri öğretmenlerince alınmaktadır. En fazla ise Ravza-i İrfan ile Şemsü'l-Maarif öğretmenleri 3001 ile 6000 kuruş arasında maaş almaktadır. Okullardaki öğretmenlerin büyük bir kısmı ise 2001 ile 3000 kuruş arasında maaş alır. Nitekim maaşların öğretmenlerin niteliklerine, girdikleri ders saatine ve arz-talep ilişkisine göre değişebileceği unutulmamalıdır.

4.3. Okullardaki Öğrencilerin Durumu

İzmir'deki Türk özel okullarının ilk derece eğitim verdiklerinden daha önce bahsedilmişti. Birinci sınıftan altıncı sınıfa kadar eğitim verilen bu okullarda 1924-1925 ders yılı başlangıcındaki toplam öğrenci sayısı 680'dir. Bunlardan 436'sı erkek, 244'ü kız öğrencidir. Dolayısıyla erkek öğrencilerin eğitim-öğretim faaliyetlerine katılımı kızlara göre neredeyse iki kattır. En fazla öğrenci mevcudu ise Darü'l-İrfan Mektebi'ndedir. Darü'l-İrfan Mektebi'nin diğer bir özelliği ise Ravza-i İrfan Mektebi'nde de olduğu gibi sonradan karma eğitime geçmiş olmasıdır. Şöyle ki aşağıdaki tabloya göre beşinci sınıftaki öğrenci mevcutlarına bakıldığında Darü'l-İrfan Mektebi'nin kız öğrencisi, Ravza-i İrfan Mektebi'nin ise erkek öğrencisi yoktur. Diğer taraftan İzmir'deki özel okullardan Şemsü'l-Maarif Mektebi'nin dördüncü ve beşinci, Orhaniye Mektebi'nin ise üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfları faal değildir. Yukarıda 1911 ve 1914 yılında kurulduğunu tespit ettiğimiz bu okulların bahsi geçen sınıflarda öğrencilerinin olmamasının nedeni, yakın zamanda Türkiye topraklarında "Birinci Dünya Savaşı" ve "Kurtuluş Savaşı" gibi iki büyük savaşın meydana gelmesinden ve işgallerin Türk eğitim hayatını olumsuz etkilemesinden kaynaklanmış olabileceğidir.

Tablo 7: 1924-1925 Ders Yılı Başında Sınıflarda Mevcut Talebe

Okulun İsmi	Sınıflar										Toplam		Genel Toplam
	1		2		3		4		5		E	K	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K			
Darü'l-İrfan	98	15	50	5	44	3	37	3	21	0	250	26	276
Ravza-i İrfan	20	65	10	41	11	23	10	15	0	13	51	156	207
Şemsü'l-Maarif	43	20	27	13	15	10	0	0	0	0	84	43	127
Orhaniye	36	12	15	7	0	0	0	0	0	0	51	19	70
Toplam	197	112	102	66	70	36	47	18	21	13	436	244	680

İzmir'deki Türk özel mekteplerinden 1924-1925 ders yılı içinde toplam ayrılan öğrenci sayısı 46 iken, kayıt yaptıran öğrenci sayısı 4'tür. Bunlardan Şemsü'l-Maarif en fazla öğrenci kaybını yaşayan özel okuldur. Darü'l-İrfan Mektebi ise hiç öğrenci kaybı yaşamazken 4 öğrenci daha bünyesine katarak okuldaki öğrenci sayısını arttırmıştır.

Tablo 8'e göre 1924-1925 ders senesi imtihanlarına katılan öğrencilerden Darü'l-İrfan Mektebinde 15 kişi, Ravza-i İrfan Mektebinde ise 10 kişi mezun olmuştur. Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri mezun vermemiş olup, mekteplerdeki birçok öğrenci sınıflarından geçmiştir.

Tablo 8: 1924-1925 Ders Yılı İmtihanlarına Katılan Öğrenciler

Okulun İsmi	Yıl İçinde Okuldan Ayrılanlar	Yıl İçinde Okula Kayıt Olunanlar	İmtihanda Mevcut Talebe		İmtihan-ı Umumi Neticeleri			
			E	K	Mezun	Sınıfı Geçenler	Sınıfta Kalanlar	Toplam Öğrenci
Darü'l-İrfan	0	4	254	26	15	204	61	280
Ravza-i İrfan	9	0	49	149	10	154	34	198
Şemsü'l-Maarif	29	0	69	29	0	74	24	98
Orhaniye	8	0	48	14	0	45	17	62
Toplam Öğrenci	46	4	420	218	25	477	136	638

Okulların 1925-1926 ders yılı başındaki anasınıfları hariç öğrenci mevcudu toplam 632'dir. Bunlardan 419'u erkek, 213'ü kız öğrencidir. Yine bu yılda da tıpkı bir önceki ders yılı başlangıcında olduğu gibi en fazla öğrenci Darü'l-İrfan Mektebi'ndedir. En az öğrenci ise Orhaniye Mektebi'ndedir. Ancak Orhaniye Mektebi, öğrenci mevcudunu bir önceki ders yılına göre arttırırken İzmir'deki diğer Türk özel okulların öğrenci mevcudu azalmıştır. Bunlardan Ravza-i İrfan ve Şemsü'l-Maarif Mektepleri en fazla öğrenci kaybına uğrayan okullardır. Diğer taraftan 1925-1926 ders yılında, 1924-1925 ders yılı istatistiklerinde gösterilmeyen iki kayıt daha mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Darü'l-İrfan Mektebi'nin sadece erkeklere yatılı eğitim veren öğrenci mevcudu, diğeri ise yine Darü'l İrfan Mektebi ile Ravza-i İrfan Mektebi'nin anasınıfı öğrenci mevcududur. Dolayısıyla Darü'l-İrfan Mektebi'ndeki yatılı toplam erkek öğrenci sayısı 22'dir. Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mekteplerinin toplam anasınıfı öğrenci mevcudu ise 40'tır. Ayrıca anasınıfı öğrencilerinin tamamı kızdır. Diğer taraftan Darü'l-İrfan Mektebi ve Ravza-i İrfan Mektepleri her ne kadar karma eğitime geçmiş olsalar da erkek ve kız öğrenci mevcutlarına bakıldığında Darü'l-İrfan Mektebi erkek ağırlıklı bir öğrenci grubuna sahipken, Ravza-i İrfan Mektebi kız ağırlıklı bir öğrenci grubuna sahiptir.

Tablo 9: 1925-1926 Ders Yılı Başında Sınıflarda Mevcut Talebe

Okulun İsmi	Sınıflar															Toplam			Genel Toplam	
	1			2			3			4			5			Toplam			Genel Toplam	
	Y	G		Y	G		Y	G		Y	G		Y	G		Y	G		K	E
	E	K	E	E	K	E	E	K	E	E	K	E	E	K	E	E	K	E	K	E
Darü'l-İrfan	7	12	110	6	3	42	5	4	31	3	0	29	1	1	16	22	20	228	20	250
Darü'l-İrfan Anasınıfı																			20	0
Ravza-i İrfan	0	44	28	0	18	11	0	27	7	0	13	1	0	12	0	0	114	47	114	47
Ravza-i İrfan Anasınıf																			20	0
Şemsü'l-Maarif	0	39	43	0	8	6	0	3	5	0	0	0	0	0	0	0	50	54	50	54
Orhaniye	0	19	48	0	6	14	0	4	6	0	0	0	0	0	0	0	29	68	29	68
Toplam	7	114	229	6	35	73	5	38	49	3	13	30	1	13	16	22	213	397	253	419

1925-1926 ders yılı içerisinde Darü'l-İrfan Mektebi'nden 17'si nakil, 6'sı diğer nedenlerden; Ravza-i İrfan Mektebi'nden 14'ü nakil, 39'u diğer nedenlerden ve Orhaniye Mektebi'nden 20 kişi diğer nedenlerden olmak üzere toplam 96 öğrenci bu okullardan ayrılmıştır. Buna karşılık 85 öğrenci yıl içinde nakil nedeniyle veya yeniden kaydını yaparak Darü'l-İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mekteplerine dâhil olmuştur. Okullardaki mezun öğrenciler ise 1924-1925 ders yılında olduğu gibi sadece Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mektebi öğrencilerinden meydana gelmektedir. Nitekim bir önceki yıl 25 mezun varken ertesi yıl 26 mezun verilmiştir. Yine bir önceki yılda olduğu gibi Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri mezun vermemiştir. Ayrıca Orhaniye Mektebinde sınıf geçenerin kayıtları mevcut olmadığından tablo 10'da gösterilememiştir.

Tablo 10: 1925-1926 Ders Yılı İmtihanlarına Katılan Öğrenciler

Okulun İsmi	Yıl İçinde Okuldan Ayrılanlar	Yıl İçinde Okula Kayıt Olunanlar	İmtihanda Mevcut Talebe		İmtihan-ı Umumi Neticeleri			
			E	K	Mezun	Sınıfı Geçenler	Sınıfta Kalanlar	Toplam Öğrenci
Darü'l-İrfan	17 N/6 D	9 Y	236	20	15	132	109	256
Ravza-i İrfan	14 N/39 D		11	97	11	62	35	108
Şemsü'l-Maarif		8 N/60 Y	107	65		106	66	172
Orhaniye	20 D	3 N/5 Y	48	37				
Toplam Öğrenci	96	85	402	219	26	300	210	536

Araştırmamızda son olarak yararlandığımız kaynak Maarif Vekâleti 1926-1927 ders yılı İstatistik Yıllığı'dır. Bu yıllığa göre İzmir'deki Türk özel okulu sadece iki adettir. Bunlardan biri Darü'l-İrfan diğeri ise Ravza-i İrfan Mektebidir. Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye mektepleri kayıtlarda yer almamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu okullar kapanmış olmalıdır. Netice itibariyle İzmir'de sadece Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mektepleri kurumsal yaşamını sürdürebilmiştir. Her iki mektebin 1926-1927 ders yılı başlangıcındaki öğrenci mevcudu toplam 381'dir. Bunlardan 278'i erkek, 103'ü ise kız öğrencidir. Önceki 1924-1925 ve 1925-1926 ders yılı istatistikleriyle karşılaştırıldığında 1926-1927 ders yılında bu okulların öğrenci sayılarında düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla her geçen yıl bu okullar öğrenci kaybı yaşamaktadır. Diğer taraftan Darü'l-İrfan Mektebi 1926-1927 ders yılında da yatılı eğitim vermeye devam etmiştir. Gündüzlü öğrenciler de dâhil olmak üzere yine öğrencilerinin büyük çoğunluğu erkektir. Ravza-i İrfan

Mektebinde ise ilk defa olarak birinci sınıf öğrencilerinin erkek öğrenci mevcudu kız öğrenci mevcudunu geçmiştir. Dolayısıyla ağırlıklı olarak kızların eğitim gördüğü bir okul olma geleneğinden giderek bir uzaklaşma vardır.

Tablo 11: 1926-1927 Ders Yılı Başında Sınıflarda Mevcut Talebe

Okulun İsmi	Sınıflar															Toplam			Genel Toplam	
	1			2			3			4			5			Y	G		K	E
	Y	G	E	Y	G	E	Y	G	E	Y	G	E	Y	G	E					
Darü'l-İrfan	8	10	96	4	3	39	3	3	28	2	0	26	1	17	17	17	206	17	223	
Ravza-i İrfan		36	38		14	10		16	2		12	4		8	1		86	55	86	55
Toplam	8	46	134	4	17	49	3	19	30	2	12	30	0	9	18	17	103	261	103	278

Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mekteplerinden 1926-1927 ders yılı içinde toplam 45 öğrenci nakil ve diğer sebeplerden kaydını sildirirken 80 öğrenci ise, hem naklini bu okullara aldırması hem de yeniden kayıt yaptırmıştır. Bu ders yılı sonunda ise okullardan toplam 41 öğrenci mezun olmuştur. Geçen iki yıl ile karşılaştırıldığında en fazla mezun 1926-1927 ders yılı sonu imtihanları neticesinde verilmiştir.

Tablo 12: 1926-1927 Ders Yılı İmtihanlarına Katılan Öğrenciler

Okulun İsmi	Yıl İçinde Okuldan Ayrılanlar	Yıl İçinde Okula Kayıt Olunanlar	İmtihanda Mevcut Talebe		İmtihan-ı Umumi Neticeleri			
			E	K	Mezun	Sınıfı Geçenler	Sınıfta Kalanlar	Toplam
Darü'l-İrfan	12 N/8 D	16 N/14 Y	233	17	18	190	42	250
Ravza-i İrfan	25 D	22 N/28 Y	37	129	23	143		166
Toplam	45	80	270	146	41	333	42	416

Yukarıda bahsi geçen yıllarda İzmir'deki Türk özel okullarının yıllar içinde öğrenci mevcudunun azaldığı görülmüştür. Hatta 1926-1927 ders yıllarında Şemsü'l- Maarif ve Orhaniye Mekteplerinin artık faal olmadığı ortaya konmuştur. Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mektepleri ise kurumsal yapıları itibarıyla varlığını sürdürebilmiştir. Ancak bu iki okul her ne kadar karma eğitime geçmiş olsa da geleneksel yapılarından halen izler taşımaktadır: Darü'l İrfan Mektebi erkek ağırlıklı öğrencilerden, Ravza-i İrfan Mektebi ise kız ağırlıklı öğrencilerden oluşmaktadır. Ancak Ravza-i İrfan Mektebi'nin 1926-1927 ders yılı başlangıcında birinci sınıf erkek öğrenci mevcudunun kız öğrenci mevcudunu geçmesi bu gelenekten kopuşu ifade etmektedir.

4.4. İzmir'deki Türk Özel Okullarının Masrafları

İzmir'deki Türk özel okullarının masrafları yıllık maaş ödemeleri, eğitim-öğretim araç-gereçlerine yapılan harcamalar, bina giderleri ve yardımlara ayrılan ödenekler şeklindedir. Bu masraflar içerisinde öğretmen maaşları önemli bir paya sahiptir. 1924-1925 ders yılında öğretmen ve hademelere toplam 10,971 lira, 1925-1926 ders yılında 70,111 lira ve 1926-1927 ders yılında 14,917 lira maaş ödemesi yapılmıştır. Maaşların yanı sıra tamir ve tesisat harcamaları, yakıt ve ders aletleri ücretleri, fakir çocuklara yardım ile ufak tefek masraflar (müteferrika ve sair) okulların diğer gider kalemleridir. Diğer taraftan gerek maaş ödemeleri gerekse diğer alanlarda yapılan harcamalar okulların hem personel hem de eğitim-öğretim kapasite ve olanaklarına göre değişim gösterebilmektedir.

Tablo 13: İzmir'deki Türk Özel Okulların Masrafları

Maaş ve Masraflar		Darü'l-İrfan	Ravza-i İrfan	Şemsü'l-Maarif	Orhaniye	Toplam (Lira)
1924-1925	Hademe Sayısı	2 Erkek	2 Kadın	2 Erkek	1 Erkek	7 Kişi
	Öğretmen ve Hademe Maaşları	4,669	3,442	1,480	1,380	10,971
1925-1926	Öğretmen Maaşları	9,840	33,906	1,880	21,600	67,226
	Hademe Sayısı	4	3	1	1	9 Kişi
	Hademe Ücreti	545	564	140	180	1,429
	Saireye (Maaş)	0	1,450	6	0	1,456
	Tamirata	1,000		120	30	1,150
	Yakıt	50	50	22	25	147
	Ders Aletlerine		300	9		309
	Müteferrikaya	640	250		5	895
	Fakir Çocuklara Yardım	50	750			800
	Saireye (Masraf)	50				50
	Toplam	12,175	37,270	2,177	21,840	73,462
1926-1927	Öğretmen ve Hademe	14,800	117			14,917
	Tamirat	200	53			253
	Tesisat	150	27			177
	Yakıt	345	50			395
	Toplam (lira)	15,495	247			15,742

4.5. İzmir'deki Türk Özel Okulların Gelirleri

İzmir'deki Türk özel okullarının 1924-1925 ders yılı gelirleri Darü'l-İrfan Mektebi'nde küçük bir fark haricinde okulların öğretmen ve hademe maaşlarını karşılayabilecek düzeydedir. Ancak bu ders yılı içerisinde okulların başka masraflarının olup olmadığını İhsaiyat Mecmuası kayıtlarından elde edemediğimizden gelirlerin okulların bütün giderlerini karşılayabildiğini söyleyemeyiz. Kaldı ki Maarif Vekâleti'nin 1925-1926 ders yılı istatistik kayıtlarında bu okulların toplam geliri 25,689 lira olmasına rağmen yukarıdaki tablo 13'te de görüleceği üzere bu ders yılında okulların toplam gideri 73,462 liradır. Sadece Darü'l-İrfan ve Şemsü'l-Maarif Mektebi'nin gelirleri giderlerinden fazladır. Ravza-i İrfan ve Orhaniye Mekteplerinin ise 1924-1925 ders yılına göre yıllık olarak öğretmen maaşlarına yapılan ödemelerinde büyük bir artış tespit edilmiştir. Bu yüzdene her iki okulun da gelirleri giderlerini karşılamamaktadır. 1926-1927 ders yılında ise hem Darü'l-İrfan hem de Ravza-i İrfan mektebinin gelirleri giderlerinden fazladır.

Tablo 14: İzmir'deki Türk Özel Okulların Gelirleri

Ders Yılları ve Gelirler		Darü'l-İrfan	Ravza-i İrfan	Şemsü'l-Maarif	Orhaniye	Toplam (Lira)
1924-1925	Gelir	4,645	3,442	1,800	1,500	11,387
	Talebeden Alınan Ücretlerden	15,500	5,127	2,550	1,256	24,433
1925-1926	Muhtelif yerlerden				1,256	1,256
	Toplam	15,500	5,127	2,550	2,512	25,689
	Yardım	15,900	4,613			20,513
1926-1927	Diğer		500			500
	Toplam	15,900	5,113			21,013

Talebeden alınan ücretler ve yardımlar gelirler içerisinde en fazla paya sahiptir. İhsaiyat Mecmuası kayıtlarından yani istatistiklerden yapılan tespitlerde Balıkesir örneğinde olduğu üzere Türk özel okullarına devlet yardımlarının da yapıldığı anlaşılmaktadır⁴¹. Ancak İzmir'deki Türk özel okullarına böyle bir yardım yapılmamıştır. Netice itibarıyla 1925-1926 ders yılı istatistiklerine göre Ravza-i İrfan ve Orhaniye mekteplerinin gelir-gider dengesizliği haricinde okulların masrafları ve gelirleri birbirini karşılayabilecek düzeydedir.

Sonuç

İzmir'de II. Abdülhamid devrinde birçok Türk özel okulu faaliyete geçmiştir. II. Abdülhamid devri sonunda İttihat ve Terakki'nin etkili olduğu yıllarda bu okullara yenileri eklenmiştir. Fakat Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Maarif Vekâlet'inin 1924-1925 ve 1925-1926 ders senesi İhsaiyat Mecmuası adıyla yayınlamış olduğu istatistikler neticesinde bu okullardan sadece Darü'l-İrfan, Ravza-i İrfan, Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mekteplerinin faal olduğu görülmektedir. Hatta Maarif Vekâleti'nin 1926-1927 ders yılı İstatistik Yıllığı'nda Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri de kayıtlarda yer almamıştır. Dolayısıyla İzmir'deki Türk özel okulları zaman içinde kapanmış sadece Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mektepleri ayakta kalabilmiştir.

Darü'l-İrfan ve Ravza-i İrfan Mektepleri diğer okullara göre daha köklü ve daha fazla olanaklara sahiptir. Bunlardan Darü'l-İrfan Mektebi erkek öğrenciler için yatılı eğitim vermesi yönüyle öne çıkmaktadır. Ayrıca başlangıçta sadece erkek öğrencilere hizmet veren bu okul sonradan karma eğitim modeline geçmiştir. Ancak kız öğrenci sayısının oldukça düşük kalması toplumun geleneksel anlayıştan uzaklaşmadığını ifade etmektedir. Diğer taraftan Ravza-i İrfan Mektebi Darü'l-İrfan Mektebi'ne karşıt bir gelişim göstermiştir. Şöyle ki başlangıçta sadece kızlara eğitim veren Ravza-i İrfan mektebi tıpkı Darü'l-İrfan Mektebi gibi karma eğitime geçmiştir. Fakat 1926-1927 ders yılı istatistiklerinde birinci sınıf erkek öğrenci sayısı kız öğrenci

⁴¹ M. Serhan Yücel, "Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına Göre 1925-1926 Ders Senesinde Balıkesir Hususi Mektepleri", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, Yıl 3, 2018, s. 522; Maarif Vekâleti, 1928, s. 163.

sayısını geçmiştir. Başka bir ifadeyle Darü'l-İrfan Mektebi'ne göre geleneksel yapısından uzaklaşmaya başlamıştır. Kuşkusuz dönemin şartları göz önünde bulundurularak erkeklerin kızlara göre daha fazla eğitim faaliyetlerine katılabilmek için imkânına sahip olduğu unutulmamalıdır. Her iki okulun farklılıklarının yanı sıra benzerlikleri de vardır. Bunlardan bir tanesi rüştiye kısmının artık faal olmaması ve sadece iptidai düzeyde eğitim vermeleridir. Şemsü'l Maarif ve Orhaniye mektepleri de dâhil bu okullar ilkökul seviyesinde kurumlardır. Diğer bir ortak özellikleri de anasınıflarının olmasıdır ve bunların tamamı kızlara yöneliktir.

İzmir'deki Türk özel okulları arasında Ravza-i İrfan gerek eğitim-öğretim araç-gereçlerinin yeterliliğiyle, gerekse musiki, dans ve konferans salonlarının varlığıyla öğrencilere sunulan olanaklar bakımından diğer okullardan daha fazla öne çıkmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin yeteneklerini geliştirebilecekleri farklı alanlar vardır. Şemsü'l-Maarif ve Orhaniye Mektepleri ise bu yönüyle oldukça kısıtlı olanaklara sahiptir. Her iki okulun henüz yeni kurulmuş olmaları ve kurulduktan sonra Türkiye'de yaşanan uzun savaş yılları hem Şemsü'l-Maarif hem de Orhaniye mektebini olumsuz etkilemiş olmalıdır. Dolayısıyla bu iki okulun bahsi geçen 1924-1927 ders yılları arasında mezun vermemesi de bu sebebe bağlanabilir.

İzmir'deki Türk özel okullarının eğitim giderlerini büyük ölçüde öğretmen maaşları oluşturmuştur. Bunun haricindeki masraflar oldukça az bir paya sahiptir. Okulların gelirleri ise öğrencilerden alınan ücretler ile yapılan bağışlardan müteşekkildir. Okulların gelirleri giderleriyle karşılaştırıldığında, bir gelir-gider dengesi gözlemlenmektedir. Bununla birlikte 1925-1926 ders yılı istatistiklerine göre Ravza-i İrfan ve Orhaniye mekteplerinin gelirleri giderleri karşılayacak düzeyde değildir.

Kaynakça**A. Arşiv Kaynakları**

BOA, MF.İBT, nr. 160/113.

BOA, MF.İBT, nr. 366/7.

BOA, MF.MKT, nr. 1028/26.

B. Salnameler-Yıllıklar

Salname-i Vilayet-i Aydın, Def'a 9, Sene-i Maliye 1303.

Salname-i Vilayet-i Aydın, Def'a 11, Sene-i Maliye 1305.

Salname-i Vilayet-i Aydın, Def'a 25, Sene-i Hicriye 1326, Aydın Vilayet Matbaası.

T.C Maarif Vekâleti, *1926-1927 İstatistik Yıllığı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *1924-1925 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1927.

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

C. Araştırma ve İncelemeler

ADEM, Mahmut, *Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul, 2000.

AKSU, Ayşe-Gülşah Eser. "Mekteb-i Harbiye Nazırı Miralay Azmi Bey'in Yabancı Kaynaklar Bağlamında Hayatı ve Eserleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 68, 2019, s. 795-806.

AKSU, Ayşe, "İngiltere-Amerika-Osmanlı Hattında Lancaster Öğretim Sistemi, Değerler Eğitimi Dergisi", 2008, C. 6, S. 16, s. 29-67.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö 1000-M.S. 2004)*, 33. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2020.

AYHAN, Halis- Hakkı Maviş, "Darüşşafaka", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 9, 1994, s. 7-9.

CAN, Sadık, *Cumhuriyet Döneminde Adana'da Eğitim (1923-1950)*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 2006.

Cevad Sami – Hüsnü, *Nevsâl-ı İktisâd: Aydın Vilayet-i Celilesi'nin Ahval-ı Tabiiye, Ziraîye, Ticariye ve İktisadiye ve Sair Ahvalinden Bahis 1321 Sene-i Maliyesine Mahsus*, İzmir: Keleşyan Matbaası, 1323.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*, Bion Matbaacılık, İstanbul, 2014.

DOĞAN, Ayhan-Sadık Çetin, "İstanbul'da Bir Hususi Mektep Girişimi "Aşyan Mektepleri". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C. 16, S. 3, 2017, s. 827-838.

ERGİN, Osman Nuri, *Türk Maarif Tarihi*, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

ESER, Gülşah, "Türkiye'de Modern Bilimlerin Eğitiminde Mekteb-i Harbiye Örneği", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 2012, C. 13, S. 2, s. 99-104.

GÜÇTEKİN, Nuri, *İstanbul'daki Müslim Özel Mektepleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, MEB Yayınları, İstanbul, 1991.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yayınları, Ankara, 1991.
- KURT, Songül Keçeci, "Osmanlı Devleti'nde Türklerin Açtığı Özel Mektepler", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 9, S. 19, 2012, s. 105-123.
- MUTLU, Şamil, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 1999.
- TUTSAK, Sadiye, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler: (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2002.
- UYGUN, Selçuk, "Türkiye'de Dünden Bugüne Özel Okullara Bir Bakış (Gelişim ve Etkileri)", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 36, S. 1-2, 2003, s. 107-120.
- VURAL, Mithat K, "Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Eğitim", *İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih*, C. 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2013, s. 224-233.
- YILMAZLAR, Hakan, *Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi (1923-1950)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- YÜCEL, M. Serhan, "Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına Göre 1925-1926 Ders Senesinde Balıkesir Hususi Mektepleri", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, Yıl 3, 2018, s. 509-531.

D. İnternet Erişim Adresleri

<https://www.facebook.com/izmiroldphotos/photos/hususi-ravza-i-irfan-mektebi-1926-y%C4%B1%C4%B1/2099537063463824/> Erişim Tarihi: 21.02.2022

Ekler

EK-1: 1925-1926 Ders Yılı İstatistiklerine Göre Türk Özel Okullarının Öğretmen Durumunu Gösteren Tablo

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti, *1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası*, s. 144.

EK-2: 1926 Yılı Ravza-i İrfan Mektebi'ne Ait Bir Fotoğraf

Kaynak: <https://www.facebook.com/izmiroidphotos/photos/husus-i-ravza-i-irfan-mektebi-1926-y%C4%B1%C4%B1/2099537063463824/>

Summary

Apart from training personnel for the military and bureaucracy for the state's own needs, Ottoman Empire did not consider the education of the people as a public duty until its very late period. While muslim population educated their children in madrasahs that operated next to mosques which were paid by various foundations, non-Muslims have tried to meet the educational needs of their community by providing religiously qualified education in the schools they have opened next to their own places of worship.

After the industrial revolution, the bourgeoisie began to send their children to private schools that continued their activities without any help from the state, in order to ensure that they received better education. Ottoman sultans and politicians who witnessed the transformative power of education in the process of change, transformation and technical development in the West, paid special attention to education in the process of modernization. Instead of rehabilitating madrasahs, which have met the educational needs of the Muslim community for centuries but began to deteriorate since the middle of the 16th century, schools that have adopted the understanding of modern education in western standards have started to open.

Non-Muslims on the other hand, tried to increase the number of their own private schools instead of sending their children to schools opened by the state during the Tanzimat reform era in which they were given extensive rights. Besides non-muslims, foreign nations also opened their own schools to use as a means to political influence, as a result of the new rights they obtained within the framework of the capitulations. In addition, missionary schools were opened in the Ottoman controlled lands by missionaries of countries such as USA, France, England, Germany and Italy. These schools were preferred not just by non-Muslims but also by Turks because they raised more qualified, market-capable, life-ready students compared to the schools opened by the state.

Due to the fact that these schools were highly popular despite their political and cultural propaganda that harms the unity and integrity of the state, especially in foreign and minority owned schools, Ottoman Empire wanted to have supervision rights over these schools by passing some laws. However, certain negative conditions of the period did not allow the state to carry out a healthy audit and control system for the schools.

Turks have also attempted to establish their own private schools in order not to lose their children to minority and foreign schools that train students on much better terms than public schools. This effort has also been supported by the politicians who acknowledged the lack of quality in education. With the opening of Darüşşafaka in 1873, Turkish private school activities were initiated and soon many private schools in İstanbul and even in rural areas were opened. Many Turkish private schools were present in İzmir during the reign of Abdulhamid the 2nd. Many Turkish private schools were present in İzmir during the reign of Abdulhamid the 2nd. In 1911-1912, 46 new Turkish private schools were opened within the borders of İzmir province, and that is the subject of our research.

During the period of early Turkish Republic, thanks to the law on unification of education, the transfer of control of all schools to Ministry of Education, education was started to be seen as a state duty in order to raise generations bound to republican values. This caused the emergence of free education in relatively better buildings than previous Turkish private schools, thus, people started to send their children to public schools instead of private schools. According to the 1925-26 statistics taken from the Statistics Magazine of Ministry of Education, Ravza-i İrfan, Darül'l-İrfan, Şemsü'l-Maarif and Orhaniye Primary Schools continued their operations in İzmir. In fact, Şemsü'l-Maarif and Orhaniye Schools were not included in the 1926-1927 academic year Statistics Yearbook of The Ministry of Education. Therefore, Turkish private schools in İzmir were closed over time, and only the Darül'l-İrfan and Ravza-i İrfan Schools survived.

The aim of this study is to reveal the history, general characteristics, license and building information, information about the library and fixtures, number of teachers, their qualifications and salaries, the status of the students and the income and expenses of these four schools, according to the statistics published in the Statistics Magazine issued by the Ministry of Education for the 1925-1926 academic year.

According to the findings of the study, it can be said that Darü'l-İrfan and Ravza-i İrfan Schools were better established and had more facilities compared to other schools. Of these, Darü'l-İrfan stands out as it was a boarding school for male students. In addition, this school, which initially housed only male students, later switched to a mixed education model. However, the fact that the number of female students remained quite low, indicates that this school did not really stray from the traditional methods. Ravza-i İrfan School, on the other hand, has shown substantial development compared to Darü'l İrfan School. In fact, Ravza-i İrfan school, which initially only educated girls, has moved to mixed education, just like Darü'l-İrfan School. However, according to the 1926-1927 statistics, the number of first-year male students exceeded the number of female students. In other words, it has started to move away from its traditional structure compared to Darü'l-İrfan school. Of course, it should be noted that boys had more opportunity to participate in educational activities than girls, taking into account the conditions of the period. Both schools have similarities as well as differences. One similarity is the cease of operation of the junior high school part for both schools. Thus, including Şemsü'l Maarif and Orhaniye schools, all these were primary schools. Another common feature was that they had kindergartens, which housed only female students.

Among the Turkish private schools in İzmir, Ravza-i İrfan had the most opportunity. Both the adequacy of educational equipment and the presence of music, dance and conference halls were different from other schools in terms of the facilities available to students. Therefore, there were different facilities where students could improve their abilities. Şemsü'l-Maarif and Orhaniye Schools on the other hand, had very limited facilities in this respect. The fact that both schools were newly established and the long years of war in Turkey immediately after they were established have adversely affected both Şemsü'l-Maarif and Orhaniye schools. And this could be the reason that these two schools did not have any graduates between the aforementioned 1924-1927 academic years.

Teacher salaries largely accounted for the expenses of Turkish private schools in İzmir. Other expenses had a very small share. The income of the schools consisted of tuitions and aids received from foundations. When the expenses of the schools were compared with their revenue, it was seen that the revenues could easily cover their expenses. However, according to the statistics of the 1925-1926 academic year, the revenues generated by both Ravza-i İrfan and Orhaniye schools were not sufficient to cover their expenses. Therefore, differences were present according to the years and schools.

